

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ МЕШКАНЦІВ ПРИКОРДОННЯ В РОМАНІ ЛУКАША САТУРЧАКА «ГАЛІЦІЯ»

HISTORICAL MEMORY OF THE BOUNDARY RESIDENTS IN THE NOVEL "GALICIA" BY LUKASZ SATURCZAK

Євчук У.Ю.,

*orcid.org/0000-0003-0488-41848**аспірант кафедри польської філології**Львівського національного університету імені Івана Франка*

У статті розглянуто відображення історичної пам'яті жителів польсько-українського прикордоння у романі Лукаша Сатурчака «Галіція». Специфіка історичної пам'яті мешканців прикордонних територій – одна з найактуальніших тем у сучасній польській літературі. Однак ця непроста тема ще недостатньо мірою опрацьована у художній прозі.

Життя у прикордонних місцевостях, взаємовплив культур накладають свій відбиток на світосприйняття мешканців цих територій, на їхню ментальність, стосунки з найближчими сусідами. Формується особливий художній простір літератури прикордоння.

У своєму дебютному історичному романі «Галіція» молодий польський письменник Лукаш Сатурчак відходить від усталеної у польському історичному дискурсі парадигми східних кресів і демонструє незаангажований підхід до зображення складних людських доль жителів українсько-польського прикордоння у вирі драматичних подій напередодні і після Другої світової війни.

Письменник намагається через індивідуальну пам'ять і досвід жителів Перемишльщини передати взаємовплив культур різних народів, колізії взаємин поляків, євреїв та українців, міжетнічні суперечності, загострені війною. Через почуття, враження і емоції малого польського хлопця Юзека Хованця письменник показує наростання конфлікту між українцями і поляками в час війни. Лукаш Сатурчак правдиво, але дещо схематично відтворює криваві події, що відбувались на цих теренах у час воєнного лихоліття і стали причиною індивідуальних травм для їхніх учасників і свідків. Важливою у творі є проблема впливу постпам'яті на формування ідентичності сучасних мешканців Перемишля.

У статті доведено, що польський автор прагне бути об'єктивним при художньому висвітленні історичних подій Другої світової війни, а також перед- і післявоєнних періодів, уникати стереотипних наративів, політизації. У своєму творі Лукаш Сатурчак заклав меседж до поляків і українців піднятися до взаємного прощення і примирення, правдивого трактування історичних подій, визнання народами власних провин, толерантності. Автором показана трансформація характеру історичного наративу у сучасному польському романі.

Ключові слова: історична пам'ять, індивідуальна пам'ять, постпам'ять, прикордоння, ідентичність.

The article deals with the reflection of the historical memory of the inhabitants of the Polish-Ukrainian border in Lukasz Saturczak's novel "Galicia". The specifics of the historical memory of the inhabitants of the border territories is one of the most relevant topics in contemporary Polish literature. However, this difficult subject is not yet sufficiently elaborated in fiction.

Living in the border areas, the mutual influence of cultures imposes the imprint on the perceptions of the inhabitants of these territories, their mentality, their relations with the immediate neighbors. Accordingly, a special artistic space of the border literature is formed.

In his debut historical novel "Galicia" young Polish writer Lukasz Saturczak departs from the "Oriental boundaries" paradigm, established in Polish historical discourse, and, on the contrary, demonstrates an unbiased approach to depicting the complex human fates of the Ukrainian-Polish borderland in the dramatic events before and after World War II.

The writer tries to convey the mutual influence of cultures of different people, conflicts between Poles, Jews and Ukrainians, ethnic conflicts exacerbated by the war through the individual memory and experience of the inhabitants of the Przemysl region. The author shows the growing of the conflict between Ukrainians and Poles during the war through the feelings, impressions and emotions of a small Polish boy, Józek Khowaniec. Lukasz Saturczak truthfully, though somewhat schematically, recreates the bloody events that took place in these territories during times of war and caused individual traumas for their participants and witnesses. Important in the work is the problem of the influence of post-memory on the identity formation of modern residents of Przemysl.

The article shows that the Polish author strives to be objective in avoiding stereotypical narratives and politicization in the artistic coverage of historical events of the Second World War, as well as in the pre- and post-war periods. In his work, Lukasz Saturczak lays a message for the Poles and Ukrainians to rise to mutual forgiveness and reconciliation, a true interpretation of historical events, recognition by the people of their own wrongdoing, tolerance. Thus, the transformation of the character of the historical narrative in the contemporary Polish novel is shown.

Key words: historical memory, individual memory, post-memory, boundary, identity.

Постановка проблеми. У наш час спостерігається бум інтересу дослідників до проблем історичної пам'яті. Людство переживає черго-

вий пізнавальний поворот – поворот до пам'яті. Відзначаючи цей світовий мейнстрім, український історик Лариса Нагорна водночас звертає увагу на

таку парадоксальну закономірність: «Що більше говорять і пишуть про історичну пам'ять, то гострішим стає конфлікт різних пам'ятей» [3, с. 4].

Особливо це стосується *пам'яті прикордоння*: «<...> у соціумів, розташованих поруч, <...> коли вони мають спільне історичне минуле, завжди знаходяться точки суперечностей не лише у сфері безпосередніх інтересів, але й у сфері колективних спогадів» [3, с. 11].

На думку польської вченої Йоанни Шидловської, «місткий термін *«прикордоння»* може бути концептуалізованим із застосуванням географічних, історичних, мовних, соціологічних, культурних і ментальних понять» [9, с. 20]. Полісемантичність цього поняття зумовлює той факт, що прикордоння є об'єктом зацікавлення міждисциплінарних і компаративних досліджень. Формуються навіть нові дисципліни, такі як лімологія і кордознавство.

Література є надзвичайно важливим чинником у дослідженні різних аспектів прикордоння, зокрема пам'яті жителів цих місцевостей, адже історична пам'ять зберігає здебільшого емоційні образи, а складна робота пам'яті не завжди піддається раціональним поясненням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У повоєнний час польська література, яка відображала історичну пам'ять прикордоння, практично не розвивалась. Йоанна Шидловська пояснює це тим, що у дезорієнтованій геополітично і культурно, зіндоктринованій Польщі поняття *«прикордоння»* було ідеологічно знищене, адже такі риси прикордоння, як полісемантизм, інтерференційність, гібридність, дискурсивність, мало брались до уваги. У результаті післявоєнної зміни кордонів і переселення людей прикордоння парадоксально стало великою мірою моноетнічним і монокультурним порівняно з мозаїчністю давніх прикордонних територій міжвоєнного періоду. Прикордонна співпраця була суворо регламентованою. Кордон повинен був перешкоджати впливам іншої сторони, обміну звичаями, взаємовпливам мов. До цих територій можна було застосувати терміни *«фільтраційна зона»*, *«прикордонна зона»*.

Тільки після 1989 р. стало можливим говорити про обмін людей і поглядів, взаємопроникнення культур. Дискурс прикордоння звільнився від офіціозу і пропаганди. Прикордоння стало інтелектуальною концепцією, що імплікує доконечність історичних відмінностей, а також заманливу перспективу співучасті у перетвореннях Європи ХХІ ст. На думку дослідниці, у такому сенсі прикордоння виростає до рангу моделі існування майбутнього.

Відроджена після 1989 р. польська література прикордоння відома такими іменами, як Стефан Хвін, Павел Гуелле, Ольга Токарчук, Анджей Завада, Казімеж Браконецький, Аліція Биковська-Сальчинська, Щепан Твардох. Література прикордоння стала багатовимірною, принесла нові концептуалізації проблем, відкрила нові теми, витворила людину прикордоння з новою вразливістю, поставила екзистенційне та історіософське питання [9, с. 27].

Відомий польський письменник і історик літератури Стефан Хвін виділяє такі площини, у яких реалізується феномен літератури прикордоння:

- тематичну спорідненість;
- домінування екзистенційної перспективи над політичною;
- літературний опис зустрічі культур;
- духовну асиміляцію спадкоємності історії;
- визнання права людини мати гібридну ідентичність [6, с. 161].

Літературна критикиня Марія Домбровська-Партика вважає, що специфічна свідомість, самоакцептація жителів прикордонних місцевостей відображається у літературі прикордоння, що найвиразніше проявляється в оповідях про втрачений світ з його укладом, який безповоротно відійшов у минуле. Вона описує характерну конструкцію художнього простору літератури прикордоння такими категоріями:

- повторюваністю мотивів і літературних фабул;
- специфічним типом автора-оповідача-героя, автобіографічні сліди якого зустрічаються у створеному літературою світі прикордоння;
- перспективою повсякденності;
- амбівалентністю символічної та реалістичної географії [7, с. 11].

Останнім часом у польській літературі, як і загалом у світовій гуманітаристиці, очевидним є зацікавлення суспільними, культурними і політичними аспектами так званої *живої історії*. Для прикордонних територій, які зазнали трансформації зі зміною державних кордонів, *втрачені одними і віднайдені іншими* й актуалізувались поняття *уввних кордонів* та *місць пам'яті*.

Слід відзначити, що сфера історичної пам'яті – це простір зіткнення різноманітних інтересів, цінностей, ідеологій, стереотипів, накладення колективного та індивідуального досвіду. За словами Лариси Нагорної, це водночас «поле активної експлуатації старих і творення нових міфів» [3, с. 19].

Український історик і політолог Іван Монолатій слушно відзначає, що, на жаль, сучасна історична література не вільна від політизації: «<...> у літературних лабораторіях пам'яті твориться пара-

докс. <...> сучасні автори охоче й плідно змішують місця і дати, творячи фікційну наднарацію, в якій історія губиться у шумливому потоці деталей; поспішають стерти з пам'яті усі згадки про справжню історію, щоби відтворити її по-своєму. Натомість література, що свої сюжети продовжує черпати із вже висяклих джерел індивідуального досвіду, трансцендує колективне забуття, яке є синдромом непам'яті, ураженої національною чи релігійною належністю» [2].

Літературознавчі дослідження сучасної польської літератури прикордоння повинні дати відповідь, наскільки вдало авторам творів такого напрямку вдається художньо осмислити, перепрацювати історичну пам'ять жителів цих теренів на основі правдивих свідчень учасників історичних подій. Важливість таких досліджень диктується актуалізацією дискурсу історичної пам'яті.

Постановка завдання. Мета дослідження – проаналізувати особливості відображення історичної пам'яті мешканців українсько-польського прикордоння у романі польського автора Лукаша Сатурчак «Галіція».

Виклад основного матеріалу. До складної теми історичної пам'яті жителів українсько-польського прикордоння – Перемишльщини – звертається у своїй творчості молодий польський письменник і журналіст Лукаш Сатурчак, уродженець Перемишля, що тривалий час мешкав у цьому краї. Це його *мала батьківщина*, тому йому небайдужі теми непростих стосунків представників питомих тут трьох культур – польської, української, єврейської, природи непорозуміння між ними та міжетнічних конфліктів.

Лукаш Сатурчак написав сміливу і гостру повість «Галіція», у якій ідеться про складні історичні події 30–40-х років ХХ ст. на Перемишльщині і про сучасність цього регіону. Вибраний автором епіграф до однієї з частин твору (вірш Євгеніуша Ткачишина-Дицького, де є слова «приїжджаю в Перемишль, щоб копір-сатись в собі і своїх близьких») свідчить про бажання зрозуміти суть і причини проблем, які існують у цьому місці через наявність багатьох культур. Як каже Л. Сатурчак, «У Перемишлі багатокультурність все ще трактується скоріше як привід для сорому, ніж для гордості» [4].

В інтерв'ю інтернет-журналу «Тиждень» письменник говорить: «Галіція» – це своєрідний підсумок мого «відкриття» України в Перемишлі. Село, де я виховувався, ще до війни було повністю українським. Усе це мене оточувало і зачіпало, але залишалося таємницею. Україна була інтегральною частиною моєї буденності, вона сильно відчу-

валась у мові, яку я чув щодня, однак тривалий час усе це було для мене табу. Я не спілкувався з українцями, не мав серед них приятелів і не розумів, чому це так» [4]. Щоб краще зрозуміти ментальність українців, Сатурчак багато подорожує Україною. Один з напрямів його досліджень – образ України у сучасній польській прозі. Отже, не викликає сумнівів щире прагнення автора дослідити і об'єктивно висвітлити проблему упередженості і стереотипів у стосунках теперішніх перемишльців. Корені цієї проблеми, очевидно, слід шукати в історичному досвіді, який зберігає колективна й індивідуальна пам'ять. Чи вдалося це автору?

Повість одержала вроцлавську нагороду WARTO, однак читачі і критика оцінили її неоднозначно. Націоналістично налаштовані читачі сприйняли твір негативно і вороже. Критики відзначили важливість і складність піднятої теми. «З огляду на амбітні наміри автора, реалізація яких зрілим письменником забирає довгі роки досліджень, роздумів, <...> Сатурчак заслуговує на повагу за те, що здійснив спробу інтелегентного погляду на таке віддалене і болісне минуле», – зазначає літературна оглядачка Патриція Пустков'як [8].

Високо оцінив значення проблеми, озвученої Лукашем Сатурчаком у «Галіції», Іван Монолатій: «Образ Перемишля і околиць <...> вже став важливим набутком сучасної літератури українсько-польського прикордоння. За мить цей текст став прикладом палімпсестової конструкції, а також об'єктом критики і полеміки про засяг і ефективність пам'яті містян, адже саме довкола ексклюзивності пам'яті українців і поляків про Перемишль, кривди і правди цього гордівого вузла на кордоні двох нині суверенних країн-сусідок, ще довго ламатимуть списи легіони націоналістів, зв'язані міцною сув'яззю двох національних наративів – польського і українського» [2].

Композиційно повість складається з трьох хронологічно віддалених розділів – «Тепер», «Тоді», «Поміж тим». Найбільший розділ – «Тоді» – включає три тематичні частини – «Небо», «Пекло», «Чистилище». Це, на думку Оксани Басан [1], Івана Монолатія [2], є прикладом інтертекстуалізації, нагадує назви трьох частин «Божественної комедії» Данте Аліг'єрі.

Нарація у найбільшому розділі повісті ведеться від імені малого хлопця – поляка Юзека Хованця – жителя села Лопушки біля Перемишля. З його пам'яті показаний довоєнний уклад життя у цьому регіоні.

Лопушанці живуть відособлено, «поганством» для них є «все, що походило ззовні.

Означене як *чуже, інше, а передовсім – нове* [5, с. 25]. Вони пам'ятають «<...> різні мундири окремих держав, котрі пробігали по цих землях» [5, с. 46], однак не заглиблюються в аналіз історичних подій, в які були втягнуті їхні терени, що «переходили з рук в руки».

Проживання у замкнутому просторі визначає ментальність і риси характеру мешканців Лопушків. Костел, поле і кухня – ось пріоритети їхнього щоденного життя. Їм притаманний «*весь добре відомий ряд галицьких вад*» [5, с. 25], тобто лінь, пияцтво, недбайливість до речей і часу. Відношення до влади виражалося у таких словах: «*послух тим, при кому добре, і бунт проти гнобителів*» [5, с. 47].

Лопушки – поліетнічне село, у ньому проживають три спільноти, тому є три храми, бо віра – це основне у житті селян. Автор акцентує на тому, що люди різних віросповідань уживаються мирно. Польські і українські діти контактують, навчаючись разом у школі, а також беручи участь у спільно організованих спортивних іграх, вправах, танцях, де дух змагальності не переростає в антагонізм («*Всі сміються. Мішані пари <...>*» [5, с. 41]).

Л. Сатурчак звертає увагу на те, що поляки й українці проживали тут разом споконвіку, це зафіксовано в людській пам'яті: «<...> іноді хтось згадає, що костел, до якого вони вчащають, служив колись за східним обрядом. Таких місць багато, села, що тягнуться від межі Перемішля, <...> були заселені перед війною українцями» [5, с. 26]; «*українці були тут завжди, <...> ніхто не пам'ятає, щоби було інакше*» [5, с. 133].

Усе ж, прагнучи бути до кінця об'єктивним, письменник окремими промовистими деталями показує, що, попри сотні років життя поруч, між народами існує істотна різниця, «*ясна межа між ними і нами*». Так, під час богослужінь поляки звертаються до Матері Божої так: «*Королево польської корони*», підкреслюючи безсумнівність, на їхнє переконання, польського панування. Також у селі побутує легенда, що за лісом Хоробрим «*дикі люди зі сходу полюють на поляків, відрубують їм голови і з'їдають сирі тіла*» [5, с. 29].

Коллективна пам'ять поляків зберігає вияви бунту українців «<...> проти окупанта, як вони називали Польщу з усім її апаратом для нищення непольської мови і культури, головним знаряддям чого є <...> школа» [5, с. 58]. Тому їм легко повірити, що, наприклад, на колії «*щось там псували українці*».

Особливо відокремлено тримається єврейська спільнота. Євреї добре пам'ятають свою історію,

знають, що не є автохтонними жителями цієї землі: «*Жид не був би собою, якби <...> не згадав усіх предків у майже кількастолітній мандрівці із землі іспанської до землі перемиської*» [5, с. 24]. Ці люди не володіли землею, але мали гроші. Хоч з ними також спілкувались (наприклад, Юзек ходив до старого єврея Міхала по молоко), все ж їм заздрили за вміння заощаджувати кожен гріш, за те, що «*відправляють дітей у світ*». При цьому письменник із здивуванням пише, що якщо Міхал і відчував ненависть через своє походження, то здебільшого з боку поляків, але «*однією з його невралгічних тем були, невідомо чому, українці*» [5, с. 56]. Міхал логічно розмірковує: «*Якби це від мене залежало, то дав би їм шматок держави, бо знаю, як бути без землі <...>*» [5, с. 57].

До єврейської вчительки, яка була вихрещена, поляки все одно відчували недовіру і проявляли певну настороженість.

Лукаш Сатурчак намагається зрозуміти причину неприязні, упередженості одних народів до інших. Можливо, це страх втратити свою мову? Культуру? («*Звідки ненависть? Зі страху, <...> що якогось дня польська щезне, і Юзек буде говорити українською <...>?*») [5, с. 65]. Однак автор констатує, що на це питання відповіді він не має.

Можливо, все-таки причиною прихованої неприязні є колективна пам'ять про старі невідплачені кривди? У розділі «Небо», де описаний відносно спокійний період життя на прикордонних територіях, з'являються епізоди, що сигналізують про майбутнє загострення конфліктів між українцями і поляками, які посилять війна. Так, на стіні школи був виявлений напис, який свідчив про пам'ять українців про пацифікацію і бажання відплати. Польський ксьондз теж пам'ятав ці події і у глибині душі визнавав «*непотрібну жорстокість польських солдатів*» у цій акції, «*яка мала довести, хто править над Сяном*» [5, с. 75].

Л. Сатурчак хоче зрозуміти відчуття і причини пасивної поведінки ксьондза, який став свідком знущання польських солдатів над українцями, зокрема ще дуже юною дівчиною. Чому він не втрутився, не перешкодив цьому? Адже міг. «*То що ж тоді до холери в ту мить перемогло?*» [5, с. 77]. Відповіді немає, а питання тільки множаться.

Іван Монолатій підкреслює, що показовим є «зображення саме польським автором специфіки пацифікації в одному із сіл прикордоння» [2]. Український історик вважає, що українці були прекаризовані у Польщі, і бачить у цьому одну із причин руйнування підвалин добросусідських стосунків на українсько-польському прикордонні.

Л. Сатурчак протиставляє історичну пам'ять двох народів. Коли українці пам'ятають пацифікацію, поляки гордяться, що у цих краях побував Маршал (Пілсудський), організатор пацифікації, портрет якого висить в школі. Це є прикладом *різних пам'ятей* людей із різних спільнот.

У розділі «Пекло» ідеться про події Другої світової війни. Коли наближення війни стало вже очевидним, страх і непевність виявлялись у ворожості до людей іншої національності. Їм бездоказово приписувались різні злочини. Поширювались невірогідні чутки. Віра підмінялась забобонами. Безпідставно вивищувалась своя нація, творились міфи (*«ми є народом обраним, сарматським і гордим»*), Ісус і Марія *«по-справжньому кохають тільки нашу країну»* [5, с. 129] тощо).

У пам'яті людей про роки війни залишилися негативні враження від солдатів окупаційних армій – російської та німецької. Росіяни – *«чорти, а не люди, дич зі сходу, нероби, крадуть смагу і відразу випивають, відразу жінки»*. Німці – *«шик, повага, жорстокість»*. На відміну від цих окупацій часи поневолення австрійського залишили у колективній пам'яті кращі спогади.

У цьому хронотопі автор описує жакливі звірства, які вчиняють один проти одного вчорашні сусіди. Німецькі окупанти всіляко розпалюють ненависть між українцями, поляками і євреями. З'являється ненависть, жорстокість, підігріті страхом: *«<...> треба вбити. Закатрупити. Загнати, згноїти, обплювати і зліквідувати, як таргана. Якщо дізнаються, що вона жидівка, <...> порішають нас усіх»* [5, с. 142].

Треба віддати належне автору, адже він прагнув бути безстороннім, описував нелюдські вбивства і звірства, вчинені як поляками, так і українцями. Перемишльщина виступає як *місце пам'яті* двох народів. Емоційно сильно зображена як розправа поляків над українцями, так і сцена вимордуваного українцями польського села. Не зовсім погоджуємося із твердженням Івана Монолатія, що *«у Сатурчаковій оповіді українці – нападники і убивці, натомість поляки – жертви»* [2]. Вважаємо, що негативне ставлення до українців (*«різуни», «пси Гітлера», «зрадники, які готові зарізати»* тощо) є позицією не автора, а воюючих поляків. Така позиція реалістично відображає їхнє сприйняття цього конфлікту.

Пам'ять людей зберігає і такі потворні явища, спричинені війною, як поступове звикання до жорстокості, втрата емпатії, пристосуванство, колаборація.

На нашу думку, попри сцени насилля, жорстокості, які описані вражаюче, оповідь про війну

вийшла дещо схематичною, узагальненою. Хоча автор резонно пише: *«Людські відчуття зосереджуються на особистих трагедіях, інші нас не цікавлять, не зворушують, не можуть змусити до рефлексії»* [5, с. 120], його оповіді бракує прив'язки до *приватної історії*. Це робило б оповідь більш переконливою, давало б можливість глибших рефлексій. У зв'язку з цим вибір малого хлопця як наратора видається нам не випадковим. Мала дитина переважно фіксує події, які тривожать її уяву, але не може дати їм виважених оцінок, не готова робити певні висновки.

У частині «Чистилище» описаний Перемишль повоєнних часів. Це розруха, пияцтво, злидні, постійні проблеми з українцями, які вирішили, що настав час взяти долю у свої руки, і вели партизанську війну. У цій частині більшими злочинцями показано українців, але це, на нашу думку, можна пояснити тим, що більшість українців з цих теренів була виселена, а автор, можливо, використовував свідчення очевидців-поляків.

Історична пам'ять українців про цей період зберігає трагічні події виселення цілих українських сіл з прикордонних теренів, їхньої *малої батьківщини*. Польське населення сприймало цю акцію із зловтіхою: *«Свободи їм захотілося!»*; *«Ми ще з ними маємо панькатися, як з людьми»* [5, с. 207].

У «Чистилищі» звернута увага на цвинтар Перемишля, де спочивають люди різних національностей і вірувань.

Розділи «Тепер», «Поміж тим» показують Перемишль наших днів. Посил, який хоче донести читачам письменник, полягає у тому, що проблеми цього міста не зникли зовсім, у певний спосіб (через пам'ять і постпам'ять) історія нагадує про себе, теперішнє неминуче впливає з минулого. Перемишль, на жаль, не став місцем толерантності, примирення поляків і українців, визнання власних провин.

Висновки. Отже, молодий польський письменник у своєму романі підняв надзвичайно актуальну тему історичної пам'яті мешканців прикордонних територій, яка ще недостатньо опрацьована в художній літературі як польськими, так і українськими авторами. Він зауважує, що склався *«самобутній культ Галичини, значною мірою неправдивий, висмоктаний з пальця, міфологізований <...>»* [5, с. 46], і прагне ці стереотипи подолати.

Однак твір не позбавлений недоліків. Ми поділяємо думку Патриції Пустков'як, яка робить такий висновок про твір Лукаша Сатурчака: *«Він намагається новою мовою оповісти про травму Другої світової війни. І добре, що маємо таких*

письменників. Але не вийде «Галіцію» віднести до вдалих романів. Л. Сатурчак, мабуть, занадто хотів судити і аналізувати, натомість замало оповідати. А де у романі Л. Сатурчака герой? <...> Авторіві не вдалося створити постаті, яка зайняла б нашу увагу. Забагато тут Історії, замало історії» [8].

Вважаємо, що піднята у романі Л. Сатурчака «Галіція» тема історичної пам'яті на українсько-польському прикордонні висвітлює потребу вести діалог, розширювати і трансформувати історичний дискурс задля подолання травм війни і пошуку проєкту майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Басан О. Лукаш Сатурчак «Галіція»: історія нам пробачить. URL: <https://www.google.com/amp/s/blog.yakaboo.ua/lukash-saturchak-halitsiya/amp/>.
2. Монолатій І. Гість у власному помешканні. Контрпам'ять Перемишля і околиць від Лукаша Сатурчака. URL: <https://zbruc.eu/node/81295> (дата звернення: 06.07.2018).
3. Нагорна Л.П. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. Київ : ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2012. 328 с.
4. Лукаш Сатурчак про свою повість «Галіція» та стосунки українців і поляків на пограниччі / Лесь Белей. Інтерв'ю. URL: <https://m.tyzhden.ua/Culture/32371> (дата звернення: 09.10.2011).
5. Сатурчак Л. Галіція / пер. з пол. Т. Прохаська. Київ : Темпора, 2011. 256 с.
6. Chwin S. "Literatura pogranicza" a dylematy Europy Środkowej. *Tematy polsko-niemieckie* / red. E. Traba, R. Traba, J. Hackmann. Olsztyn, 1997. S. 161–171.
7. Dąbrowska-Partyka M. Literatura pogranicza. *Pogranicza literatury*. Kraków, 2004. 264 s.
8. Pustkowiak P. Lukasz Saturczak, "Galicyskość". URL: <https://www.dwutygodnik.com/artukul/1714-lukasz-saturczak-galicyskosc.html> (дата звернення: 12. 2010).
9. Szydłowska J. Literatura pogranicza wobec wyzwań współczesnego literaturoznawstwa. *Studia Etckie*. 2008. № 10. S. 19–28.